

Довгань А.О.

1.2. Мале місто – культурне середовище історичної спадщини народу

Ось істинний критерій „всесвітньої історії”,
чітко виокремлюючий її із історії людства взагалі:
всесвітня історія – це історія міської людини.

О.Шпенглер

Виникнення міста є історичною закономірністю в соціокультурному розвитку людини, оскільки в ньому параметрами простору і часу конструюється специфічна соціальна реальність. Продукуючи історично нові культурні реалії буття людини місто перетворюється в конгломерат правил і законів, звичаїв, традицій і стереотипів конкретної повсякденної поведінки його мешканців. Встановлюється світ смислових конфігурацій прояву національного патріотизму в практичній поведінці жителів конкретної вулиці, центру міста чи його конкретної окраїни із ситуаційним його виходом за межі міського простору. Вивчення міста як соціокультурного осередку життя людини відбувалось переважно в межах концепцій урбаністики (Р. Е. Парк, Л. Мамфорд, Ф. Знанецький, М. Девіс, М. Сторпер, О. Трубіна та ін.) та політико-правових координат життєдіяльності. Акцентується увага на буденності культури міста і різноманіття людської долі в буттєвості життя його мешканців. Філософсько-антропологічний вимір міста зазначили Г. Зіммель, М. Вебер, В. Зомбарт, Е. Дюркгейм, К. Леві-Строс, М. Фуко та ін. Український дослідник міста у його філософсько-антропологічному вимірі М. Карповець орієнтує нас на успішні розробки проблем міської культури харківськими вченими (Л. Стародубцева, О. Буряк, О. Кравченко). В контексті нашої теми дослідження значимими є дослідницькі розвідки унікальності людського світу в міській культурі В. Горського, Н. Горської, В. Малахова, І. Матковської, Т. Возняка.

Людська життєдіяльність є вихідною субстанційною основою любого міста. Тому місто виступає генератором відповідних духовних цінностей, породжуваних самим конструюванням соціальності в межах топографічних кордонів власної буттєвості, а також відповідних смислових меж саме міського стилю життя, які проявляються у практичній повсякденності життя його мешканців. Місто виступає постійним типом реального та історичного життя

багатьох поколінь людей-виразників відповідної національної та загальнолюдської культури. «Як у початкові і проміжні часи - пише Ф. Тьоніс, - так і в розвиненому суспільстві сумісне проживання людей здійснюється у... трьох формах», як вони дані через сутнісну волю і спільноту і розрізняються як дім, село, місто [11, с. 241]. І далі: «Місто є найвищим і внаслідок цього найскладнішим формоутворенням людського співіснування взагалі» [11, с. 241]. Як первісна сила, субстанція народу утворює міста певного краю, які різняться між собою географічним та архітектурним ландшафтом, економічною структурою повсякденної праці його мешканців, рівнем та якістю життя, повсякденністю вербальної поведінки. Проте, на підставі народних традицій, звичаю та релігії формується відповідна культурна ментальність кожного міста, в якій є схожими із культурою інших міст загальні духовні риси людини як соціальної істоти, як виразника конкретних національних устремлінь. Політико-ідеологічні прагнення мешканців міста не мають єдиної, уніфікованої системи ціннісних орієнтацій, тому і можуть набувати в контексті національного патріотизму різних, навіть опозиційних форм власного прояву. Із селом місто об'єднує локальна структура, протилежна родинній структурі дому - пише Ф. Тьоніс. «І місто, і село зберігають багато ознак родини: в села їх більше, в міста менше». Проте, коли місто розвивається до великого міста, як зазначає далі Ф. Тьоніс, то воно майже повністю втрачає ознаки патріархальності, і що загальнішим стає суспільний стан у певної нації або групи націй, то більше вся «країна» або ж увесь цей «світ» стають схожими на єдине велике місто [11, с. 241].

Цивілізаційно-культурний статус великого, «торговельного», «фабричного» міста, що, при відповідних обставинах перетворюється в національну, отже і світову столицю, може бути об'єктом самостійного дослідницького проекту. Столичний зміст дуже великого міста, цього «камінного гіганта», вже піддавався аналізу т. зв. «великим песимістом», а на мою думку - «великим оптимістом» О. Шпенглером [13, с. 87-112]. «Світові столиці – це перераховані гігантські міста всіх зрілих цивілізацій, які зневажають і обезцінюють, як провінцію, материнський ландшафт своєї

культури. Все тепер провінція – і село, і мале місто, і місто велике, за виключенням цих двох чи трьох точок. ... є лише жителі світових столиць і провінціали» [13, с. 100]. Всі міста, незалежно від їх соціально-адміністративного статусу в тій чи іншій країні, чи світу загалом, володіють притаманною для них ознакою – це «вільний дух» його населення. Проте між великим і малим містом існує велика відмінність їх мешканців, що демонструється ступенем їх матеріальної та духовної свободи індивідуальної та спільноти міста.

В сучасній культурології звучать нотки соціального оптимізму, дифіраμβ великим містам як перспективних соціальних ландшафтів буттєвості людини на противагу міркуванням О.Шпенглера про велике місто як свідчення завершення життєвого шляху всякої великої культури. Автори подібної інтрепретації функціонального навантаження великих, і зокрема столичних міст, виокремлюють для них домінуючу ознаку – креативність життєдіяльності кожного мешканця мегаполіса (Ч. Лендрі, Г. Фесенко, Л. Тарасюк). «Креативне місто стає творцем нового типу простору, де люди не тільки живуть і займаються різноманітною діяльністю, але й створюють нову багатовимірну структуру суспільства», яка відображає різні способи та рівні культурного спілкування – від легкозаймистого емоційного контакту до раціоналізованих проявів, однак не завжди засвідчує національного патріотизму, причому в його неагресивній формі. Мова йде про трансформації світогляду мешканців такого міста із носіїв традиційних національних стереотипів сприйняття «іншого», «чужого», до активної зміни соціально-культурного простору міста в контексті глобалізаційних процесів.

В контексті нашого дослідження актуальними для нас є ті міркування Ф. Тьоніса, які засвідчують спорідненість сіл і міст за відповідними ознаками. Між мешканцями сіл і міст, в яких ще зберігаються елементи патріархальних відносин між його жителями-мешканцями окремих вулиць чи провулків немає якісної різниці в традиціях, ритуалах, стилі повсякденної національної культури та патріотизму. В сучасній адміністративно-територіальній класифікації населених пунктів України такі міста називають малими містами з населенням

від 5 тис. до 50 тис. мешканців. Кількість населення малих міст в Україні не має чітких меж, вони варіативні. Окрім того, в повсякденному світорозумінні їм можуть давати побутову цивілізаційно-культурну ознаку одним словом: «містечко», при умові, що даний населений пункт не фіксується в адміністративно-територіальній структурі конкретного краю і всієї країни як районний центр. Тому «все те, що придумує там, в містах, культура в сенсі державних форм і економічних звичаїв, догматів віри, інструментів, знань, і мистецтва – все це він (мешканець малого міста – А. Д.) врешті решт недовірливо і нерішуче переймає, не змінюючи, проте, при цьому своєї сутності [13, с. 98]. А оскільки його пізнання не виходить за межі того соціального середовища, в якому формуються його знання та національна культура, то був правий у XVIII ст. французький філософ-теолог Н. Мальбранш, який писав, що «поселянин в своїй избушке не принимает участия в славе своего государя и своего отечества, а только в славе своей деревни и окрестных деревень, потому что его познание не простирается дальше них» [9, с. 385].

Місто є цікавий цивілізаційний феномен як середовище відповідного типу і рівня культури народу, нації, країни, континенту, цілісного земного соціуму. Просторові та часові структури малого міста моделюють символічне буття його національно-культурного ландшафту, визначають його динаміку в історичній проекції. Розбудова міста, зазначає М. В. Карповець, в географічному просторі завжди відбувається навколо чи з центру, поступово нашаровуючи все нові і нові культурні пласти на єдину вісь [8, с. 8-9]. Для розуміння патріотизму соціально-культурним явищем важливим є сприйняття центру міста як сакрального компонента його національної культури у всіх її жанрах і видах в межах урбаністичності цивілізації. Часові параметри міста фіксують комунікативний простір минулого – теперішнього – майбутнього його культурних пластів, спонтанну і організаційну регулятивність подій повсякденності міського жителя. Зміщення акценту в способі життєдіяльності як основи соціальності на альтернативні форми повсякденності є не просто соціокультурна характеристика національного патріотизму, а одна із сутнісних ознак трансформації українського суспільства в європейське співтовариство.

Таке звільнення від «нужди» праці продукує особливу емоцію патріотичності індивідів, розкутість світосприйняття, ентропійність поглядів та конкретних дій, відсутність прив'язки до родинного місця проживання як малої батьківщини. З'явився набір інших, не менш важливих смисложиттєвих орієнтирів, серед яких праця на власній ділянці землі вже не займає домінуюче місце в життєдіяльності мешканця великого міста. Економічний зміст таких орієнтирів звівся до характеристик багатства, власності, капіталу, суспільний зміст цих же орієнтирів конкретизувався в поняття «свобода», «незалежність».

Великі історичні події не відбуваються щоденно в житті конкретного покоління людей, вони можуть виступати на авансцену повсякденності лише як наслідок порушення ентропійності суспільних процесів, і то лише на короткий часовий термін. Такі події можуть частково змінити вектор напрямку патріотичних прагнень представників різних вікових поколінь, носіїв даної національної ідеї, не оминаючи своїм впливом і соціально-історичний фон, на якому розгортаються різні прояви національного патріотизму. Тому в механізм формування тенденції толерантного за своєю сутністю національного патріотизму молоді вводяться принципи сучасної педагогіки духовності, педагогіки людини, педагогіки вселюдності, базовими цінностями якої є загальнолюдські гуманістичні пріоритети: Істина, Добро, Честь, Справедливість, Гідність (В. П. Андрущенко). Ресурсом формування толерантності національного патріотизму виступає історично-культурна спадщина міст України, особливе місце серед яких займають малі міста.

Література

1. Бичко А.К., Бичко І.В. Феномен української інтелігенції. Спроба екзистенціального аналізу. – Дрогобич, 1977.
2. Гірц К. Інтерпретація культур: Вибрані есе /Пер. з англ. - К.: Дух і Літера. 2001, - 542с.
3. Вебер М. Город /Избранное. Образ общества. Пер с нем. М.: Юристь. 1994, - 704 с.
4. Дридзе Т.И. Человек и городская среда. / Т.И. Дридзе //Общественные науки и современность, 1994., № 1. - С.131-138.

5. Зиммель Г. Большие города и духовная жизнь /Г. Зиммель //Логос, 2002, № 3-4.
6. Лэндри Ч. Креативный город. - М.: Изд. дом « Классика - XXI», 2011. - 399с.
7. Лях В.В. Проблема гуманізму в сучасній світовій філософії //Цивілізація на роздоріжжі: Пошуки філософсько-світоглядних орієнтирів. - К., 1998. - С.32-33.
8. Карповець М. Філософсько-антропологічне осмислення міста як світу людського буття //Наукові записки. Сер. Філософія. - Острого: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2010. - Вип.6. - С.28-37.
9. Карповець М.В. Місто як світ людського буття: філософсько-антропологічний аналіз. Автореф. дис. канд. філос. наук. К. - 2013. - 17.с.
10. Мальбранш Н. О наклонностях или о природных движениях духа (Текст) //Разыскания истины /Н.Мальбранш. - Санкт-Петербург. «Наука».1999. - Кн.3. - С.317-388.
11. Тарасюк Л.С. Реалізація, об'єктивація, актуалізація та ініціація як етапи розгортання креативності в культурі //Гуманітарний часопис. - 2012. - №1. - С.64-69.
12. Тьоніс Ф. Спільнота та суспільство /Пер. з нім. - К.: ДУХ І ЛІТЕРА, 2005. - 262 с.
13. Фесенко Г. «Мистецтво жити» у місті: Філософсько-антропологічні аспекти проектування культурного простору /Г. Фесенко //«Людинознавчі студії»: Збірник наукових праць ДДПУ ім. Івана Франка, 2012 – Випуск 26. Філософія. - С.142-153.
14. Шпенглер О. Закат Европы; В 2т.-Т.2. /Пер. с нем .И. И. Махонькова. - М.; Айрис-пресс,2003.- 624 с. - (Библиотека истории и культуры).